

“İQTİSADİ İSLAHATLAR” elmi-analitik jurnal

“RƏQƏMSAL İQTİSADİYYAT” BARƏDƏ İLK SAMBALLI DƏRSLİK

№ 2(7)-2023
səh. 108-111

i.e.d., prof. Məhiş ƏHMƏDOV

m.ahmedov@unec.edu.az

“Rəqəmsal iqtisadiyyat” barədə ilk samballı dərslik

i.e.d., prof. Məhiş ƏHMƏDOV

Postpandemiya dövründə iqtisadiyyatın və cəmiyyətin rəqəmsal transformasiyası Azərbaycan Respublikasının qarşısında duran prioritet məsələlərdən birinə çevrilib. “Rəqəmsal transformasiya sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi haqqında” Prezidentin fərmanında göstəriləyi kimi, iqtisadiyyatın və dövlət idarəetməsinin səmərəliliyinin, informasiya təhlükəsizliyinin və vətəndaşların yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədilə İKT infrastrukturunun əsasını təşkil edən genişzolaqlı internet şəbəkəsinin inkişafı, “Hökumət buludu” (G-Cloud), “Böyükhəcmli məlumatlar” (Big Data), “Ağıllı şəhər” (Smart City) və “Ağıllı kənd” (Smart Village) kimi rəqəmsal təşəbbüslər həyata keçirilir. Bütün bu təşəbbüslər rəqəmsal iqtisadiyyatın formalaşmasının əsas şərtləridir.

Milli Aviasiya Akademiyası ilə İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin (İİTKM) birgə nəşr etdiyi və Elm və Təhsil Nazirliyinin əmri ilə çap hüququ (qrif) verilmiş “Rəqəmsal iqtisadiyyat” kitabı bu sahədə ilk fundamental dərslikdir. Giriş hissəsini İİTKM-in icraçı direktoru, Dövlət İdarəçilik Akademiyasının professoru, iqtisad elmləri doktoru Vüsal Qasımlının yazdığı və 6 müəllifin birgə ərsəyə gətirdiyi “Rəqəmsal iqtisadiyyat” rəqəmsallaşmanın mahiyyətini və onun iqtisadi inkişafa təsirini dərinləndirən yenilikçi bir kitabdır. Rəqəmsal iqtisadiyyatın müxtəlif aspektlərinə xüsusi diqqət yetirməklə kitab rəqəmsal iqtisadiyyatın nəzəri əsaslarının, gələcək inkişaf perspektivlərinin, həlli zəruri olan kibertəhlükəsizlik problemlərinin, rəqəmsallaşmanın sektoral təsirlərinin, elektron ticarətin, rəqəmsal transformasiyanın və rəqəmsal hökumətin idarə edilməsinin dərin təhlilini təklif edir.

Kitabda rəqəmsal iqtisadiyyat insanlar, şirkətlər, cihazlar, məlumatlar və proseslər arasında gündəlik milyardlarla onlayn bağlantıdan qaynaqlanan iqtisadi fəaliyyətlərin toplusu kimi izah olunur. Qeyd edilir ki, rəqəmsal iqtisadiyyat rəqəmsal texnologiyalara fokuslanan, yəni rəqəmsal və kompüter texnologiyalarına əsaslanan iqtisadiyyatdır. Dərslikdə ənənəvi iqtisadiyyatla rəqəmsal iqtisadiyyat arasındakı fərq nümunələrlə izah olunmaqla göstərilir ki, artıq rəqəmsal iqtisadiyyat ənənəvi iqtisadiyyata dərinləndirən nüfuz etdiyi üçün onlar arasındakı sərhədi müəyyənləşdirmək çətinləşib.

Kitabın birinci fəslində rəqəmsallaşmanın iqtisadi inkişafda əsas rolu araşdırılır. Bu fəslə rəqəmsal iqtisadiyyatın nəzəri əsasları hərtərəfli təhlil olunur və onun ümumi sistemə təsirlərini başa düşmək üçün möhkəm zəmin yaradılır. Bundan əlavə, müəlliflər ölkələrin, o cümlədən Azərbaycanın inkişafında rəqəmsallaşmanın roluna diqqət yetirərək, problemə makro səviyyəli perspektiv təqdim edirlər.

Dərslinin ikinci fəslində müəlliflər rəqəmsal iqtisadiyyatın müxtəlif infrastruktur komponentlərini təsnif etməklə oxuculara rəqəmsal sistemləri və şəbəkələri qorumaq üçün tələb olunan məsələlər və ehtiyat tədbirləri haqqında daha dərinlən anlayış əldə etməyə kömək edirlər. Rəqəmsal əsrdə ən aktual problemlərdən olan kibertəhlükəsizlik haqqında geniş izah verilməklə, rəqəmsal iqtisadiyyatda kibertəhlükəsizliyin təmin edilməsi ilə bağlı metod və risklər barədə məlumatlar hərtərəfli nəzərdən keçirilir.

Kitabın üçüncü fəslində rəqəmsallaşmanın iqtisadiyyatın müəyyən sektorlarına nə dərəcədə nüfuz etməsi araşdırılır. Müəlliflər rəqəmsallaşmanın müxtəlif sənaye sahələrinə təsirinin hərtərəfli icmalını təqdim edərək, bu sektorlardakı əsas tendensiyaları işıqlandırır. Müəlliflərin elektron pul kisələri, alternativ maliyyə alətləri, kriptovalyutalar, blokçeyn texnologiyası və məsləhət botları daxil olmaqla, "FinTek" və onun alt komponentlərinin ətraflı izahı xüsusi maraq doğurur. Bu fəsildə geniş yer verilən blokçeyn texnologiyaları zəncirvari əlaqələndirilən bloklar vasitəsilə aparılan əməliyyatlar sistemi kimi göstərilir. Müəlliflər blokçeyn texnologiyalarının müasir iqtisadiyyata müsbət təsirləri ilə bərabər, onların yaratdığı riskləri də ətraflı izah edirlər.

Rəqəmsal iqtisadiyyatın əsas elementlərindən biri də elektron ticarətdir. Müəlliflər elektron ticarətə informasiya sistemlərindən istifadə edilməklə malların alqı-satqısı və müəyyən xidmətlərin göstərilməsi üzrə fəaliyyətlərin həyata keçirilməsi tərifini verirlər. Dərsləkdə bütöv bir fəsil (IV) elektron ticarətin tarixinə və hazırkı vəziyyətinə həsr olunub. Kitabda əsas fikirlərdən biri elektron ticarətin rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafının aparıcı qüvvəsi kimi tanınması ilə bağlıdır. Elektron ticarətin transformativ təbiətini araşdıran müəlliflər onun biznes modellərinə, istehlakçı davranışlarına və qlobal ticarətə təsirini vurğulayır, eləcə də Azərbaycanda elektron ticarətin vəziyyəti və elektron ticarətlə bağlı mövcud qanunvericilik haqqında geniş izah verirlər.

Müəlliflər beşinci fəsildə rəqəmsal transformasiyanı rəqəmsal texnologiyaların inteqrasiyasını və buna uyğun olaraq iş təcrübəsi və mədəniyyətinin dəyişməsi ilə sosial və sektoral ehtiyaclar üçün asan həll yollarının yaradılmasını nəzərdə tutan anlayış kimi təqdim edirlər. Burada rəqəmsal transformasiyanın hərəkətverici qüvvələri kimi vətəndaşların prosesə cəlbi, dövlət qulluqçularının texnoloji təchizatının gücləndirilməsi, hökumət əməliyyatlarının optimallaşdırılması və xidmətlərin transformasiyası sadalanır.

Kitabda xüsusilə vurğulanır ki, Azərbaycanda elektron hökumətin formalaşdırılması Ulu Öndər Heydər Əliyevin 2003-cü ildə imzaladığı "Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları üzrə Milli Strategiya" ilə başlayıb. Dərsləkdə Azərbaycan elektron hökumət portalı, my.gov.az elektron xidmətlər sistemi, Dövlət Nəzarəti İnformasiya Sistemi, Elektron Kənd Təsərrüfatı İnformasiya Sistemi, Rəqəmsal Ticarət Qovşağı, dövlət satınalmaları üçün elektron satınalma platforması, dövlət statistik məlumatlarının əldə edilməsi üçün e-sənəd dövriyyəsi sistemi, elektron məhkəmə sistemi, elektron səhiyyə xidməti, elektron təhsil, elektron sosial xidmətlər, əmlak və torpaqların elektron kadastrı və s. dövlət proqramlarının, strateji yol xəritələrinin, tədbirlər planlarının, iqtisadi yönümlü təşviq layihələrinin, habelə sənaye parkları, məhəllələri və aqroparklarda tətbiq edilən fəaliyyətlərin monitorinqini və qiymətləndirilməsini həyata keçirmək üçün İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi tərəfindən yaradılmış monitoring.az portalının istifadəyə verilməsi rəqəmsallaşma sahəsində aparılan uğurlu siyasət nümunələri kimi göstərilir.

Dərsləkdə Azərbaycanda rəqəmsal hökumət üçün idarəetmə və institusional çərçivənin təhlili və qiymətləndirilməsi ilə yekunlaşır. Bu fəsildə bir ölkənin rəqəmsal idarəetmənin tətbiqi sayəsində inkişafının maraqlı nümunəsi təqdim edilməklə yanaşı, rəqəmsallaşma strategiyaları və siyasətlərinin uğurla həyata keçirilməsinin vacibliyi qeyd olunur. Ölkədə təqdim olunan rəqəmsal dövlət xidmətləri haqqında məlumat verilir və ölkənin rəqəmsallaşma səviyyəsi statistik məlumatlar göstərilməklə geniş şərh edilir.

Müəlliflər "Rəqəmsal iqtisadiyyat" kitabı ilə oxuculara müasir dövrün rəqəmsal mənzərəsini və onun iqtisadi inkişafa təsirini dərinlən başa düşməyi təklif edən mükəmməl və əhatəli iş

hazırlayıblar. Rəqəmsallaşma, kibertəhlükəsizlik, onun sənayeyə təsirləri, e-ticarət, rəqəmsal transformasiya və rəqəmsal hökumət kimi əsas mövzuları təhlil edən dərslək həm tələbələr, magistrantlar və siyasətçilər, həm də biznes liderləri üçün əvəzolunmaz mənbə rolunu oynayır.